

Os límites do coñecemento en Kant

1.- CONTEXTUALIZACIÓN:

1.1. As bases do movemento Ilustrado

En 1784 Kant escribe un artigo titulado: *Que é a Ilustración?*, nel podemos ler o seguinte: “A ilustración é o abandono por parte do home, do estado de minoría de idade que se debe atribuír a se mesmo. A minoría de idade é a incapacidade de usar o propio intelecto sen a guía doutro. Esta minoría autoatribúese non á falta de intelixencia, senón á ausencia de decisión e valentía para usar o propio intelecto sen a guía externa. *Sapere aude!* Ten a coraxe de usar a túa propia intelixencia! “ (Atrévete a pensar)t. Estas palabras constitúen o lema e o manifesto da ilustración. Para os ilustrados, as nosas mentes só poden liberarse da servidume espiritual con o aumento do coñecemento. Manteñen unha confianza cega na razón humana, un uso crítico e sen prexuízos dela, que halles permitir: liberarse de dogmas metafísicos, prexuízos morais, supersticións relixiosas e tiranías políticas.

1.2. Alianza entre razón e progreso

A Ilustración é unha filosofía optimista. Na base deste progreso espiritual, material, moral e político, está o uso crítico e construtivo da razón. Pero como entenderon a razón os ilustrados? Para os grandes sistemas metafísicos do século XVII (Descartes, Malebranche, Spinoza e Leibniz), a razón é o territorio propio das verdades eternas, desas verdades que son propias do espírito humano (comúns en todos os SH) e que veñen de Deus. Pero no século XVIII, a razón vai deixar de ser un conxunto de ideas innatas previas a calquera experiencia, e definírase como unha **determinada forma** de adquisición do coñecemento. Así non a consideran como un contido fixo de coñecementos, principios ou verdades, senón como unha facultade que ten a capacidade de atar e desatar coñecementos e que por tanto os transcende.

1.3. Desconfianza da metafísica

A razón ilustrada, na medida en que é empírica (ligada á experiencia), é unha ruptura con a forma anterior de coñecemento filosófico: os grandes sistemas metafísicos.

1.4. A crítica da relixión positiva das supersticións

Vinculado coa experiencia e ao contrario dos sistemas metafísicos racionalistas, o racionalismo ilustrado é un movemento de **secularización** relativo aos mitos e supersticións das relixións positivas que a Ilustración ridiculizaba a miúdo con sarcasmo despectivo.

1.5.- Contexto vital e obra de Kant

Nado en Königsberg (Prusia Oriental, actual Kaliningrado-Rusia) en 1724 no seo dunha modesta familia. Educado nas ríxidas ensinanzas da moral pietista da súa nai. A súa vida non refire ningún interese: naceu, medrou, estudou e foi profesor universitaria na mesma cidade na que morreu e da

que nunca saíu. Distínguense dous períodos vitais que teñen unha proxección decisiva sobre a orientación da súa obra:

- Período precrítico: coincide coa entrada de Kant na Universidade de Königsberg e coa súa formación en filosofía, matemáticas e ciencias naturais. Uniuse á docencia en 1755. Kant é un racionalista máis.

. Período crítico: ao redor de 1762 le a Hume, un punto decisivo no seu pensamento “O desperta do seu sono dogmático”; e a Rousseau, que esperta o seu interese polos fundamentos da moral. Nesta época desenrola con plenitude o seu pensamento.

As obras máis relevantes son:

o 1781: “Crítica á razón pura” (Que podo saber?)

o 1784 “Que é a Ilustración?”

o 1785 “Fundamentación da metafísica dos costumes”

o 1788: “Crítica á razón práctica” (Que debo facer?)

o 1790: “Crítica ao xuízo” (Que é fermoso?)

o 1793: “Relixión nos límites da mera razón” (Que podo esperar? Un análese racional da relixión)

2.- O IDEALISMO TRANSCENDENTAL DE KANT

2.1. - O xiro copernicano

Kant, na súa **teoría do coñecemento**, propón facer un intento similar en canto á intuición/captación de obxectos. O xiro copernicano kantiano propón que: dado que todo o noso coñecemento ata de agora, estivo sometido a recibir pasivamente as “características” dos obxectos empíricos e nada avanzou (coñecemento a priori ou metafísico: os obxectos existen e son como son antes do noso coñecemento), podemos inverter a metodoloxía e asumir que son os obxectos os que deben someterse ao noso coñecemento, e dicir que somos nós quen os captamos de maneira activa segundo a nosa maneira de coñecer (coñecemento a posteriori ou empírico: os obxectos non son para nós ata que os captamos). As consecuencias do xiro copernicano son extremadamente significativas iniciando un novo método de coñecemento ao que denominamos: **método transcendental**; que significa que: independentemente de como é a realidade é a nosa maneira de coñecer a que a determina.

2.2.- O Coñecemento transcendental

Transcendental é un coñecemento dirixido non a obxectos senón ao noso xeito de coñecerlos na medida en que este xeito é a priori. O obxecto existe pero nós non o podemos coñecer; o que nós coñecemos e o obxecto captado pola nosa maneira **a priori** de coñecer. O exercicio deste método instaura a **filosofía transcendental**. En todo coñecemento hai dúas partes: o obxectiva (o obxecto) e a subxectiva (as formas a priori de coñecer). Con isto Kant establece unha sentenza revolucionaria: **a razón non pode coñecer o suprasensible** (porque precisa a primeira parte do coñecemento: o obxecto), **o límite do noso coñecemento é o mundo dos fenómenos**.

2.3.- Tipos de xuízos

Kant considera necesario modificar a teoría tradicional do xuízo que estableceu Aristóteles. A tradición sinalaba dous tipos de xuízos:

Xuízos analíticos: son só explicativos non engaden nada ao contido do coñecemento. Estes xuízos sempre son “a priori” porque sabemos a información de antemán. Son universais e necesarios, o seu non cumprimento é unha contradición.

Xuízos sintéticos: amplían o coñecemento inicial. Neles, ademais do que contén o suxeito hai máis información. Estes xuízos son sempre “a posteriori.” Non son ni necesarios e por tanto a ciencia non se pode basear neles

Kant acha os **xuízos sintéticos a priori:** son propio das matemáticas e da parte xeral da física. Estes xuízos aportan información porque o predicado non está contido no suxeito pero non dependen da experiencia, cúmprese sempre, son universais. É imprescindible identificar este tipo de xuízos e basearse só neles para avanzar no coñecemento.

3.- OS LÍMITES DO COÑECEMENTO

3.1. Definición

A “*Crítica da razón pura*” ou Primeira Crítica, é a revisión das facultades do coñecemento humano. A obra pretende responder á pregunta: “*que podemos coñecer con certeza?*” Trátase da investigación do conxunto de facultades superiores do SH (sensibilidade, entendemento e razón). Cada unha destas partes vai ser examinada segundo os principios do método crítico-redutivo-transcendental de Kant con a finalidade de coñecer os seus límites e a súa fiabilidade. Kant, asumindo a estreita conexión entre epistemoloxía e metafísica presente desde Aristóteles na tradición occidental, centra a súa atención no problema da **lexitimidade da metafísica:** podémonos apoiarnos na Metafísica para xustificar o saber? Kant dirá que dende a antigüidade, a razón foi dirixida cara a problemas que non se poden resolver afastándonos da experiencia que debe ser o límite do coñecemento.

3.2. Partes da Crítica da Razón Pura

3.2.1. A estética transcendental

A estética transcendental ten como obxecto a investigación transcendental do **coñecemento sensible** (a primeira parte do coñecemento). É transcendental porque aborda o coñecemento dende as funcións a priori que o condicionan. Estas condicións son o **espazo e o tempo** (formas puras da sensibilidade). Para Kant, o espazo e o tempo preceden aos obxectos como condición de posibilidade (non podemos coñecer obxectos fora das condicións sensíbeis). O **espazo** defínese como unha intuición pura que permite a intuición externa e o **tempo** defínese como a intuición pura que constitúe a forma do sentido interno.

Distinción fenómeno-noúmeno para entender o significado de “coñecemento transcendental” da sensibilidade é necesario distinguir dous conceptos kantianos: **Noumen** (a realidade en sí que non podemos coñecer); e **Fenómeno** (é o noumen pasado polo filtro das condicións a priori da sensibilidade humana).

3.2.2. A lóxica transcendental

A lóxica formal tradicional que se fixo ata Kant, non se interesou pola orixe do coñecemento, simplemente consideraba as regras segundo as que se relacionaba e se formulaba. Pero a Kant non lle interesa isto e quere facer unha análise profunda para comprender como se xera o coñecemento e, concretamente, que aportan as nosas facultades cognitivas neste proceso.

A lóxica transcendental divídese en dúas partes: analítica transcendental e dialéctica transcendental

3.2.2.1.- Analítica Transcendental: Se na estética transcendental falou de sensibilidade e da receptividade do noso espírito para recibir representacións sensibles modificadas pola nosa maneira de coñecer, agora vai explicar como o entendemento humano (a facultade de pensar) volve a modificar/condicionar a comprensión. O entendemento aplícase sempre aos fenómenos por tanto o pensamento é comprensión ou facultade de pensar o obxecto. **Todo coñecemento parte dos sentidos, pero non remata neles**, é necesario pensalos (organizalos/darlles forma). **Sen sensibilidade non se nos daría ningún obxecto e sen entendemento non se podería pensalos.**

A maneira de pensalos son as **categorías**: Kant chama categorías ás formas a priori do entendemento a priori. Kant estima que o entendemento desenvolve a súa función unificadora a través de doce conceptos puros clasificados en catro categorías: cantidade, calidade, relación e modalidade.

3.2.2.2.- Dialéctica transcendental

Nesta parte Kant vai estudar a terceira das facultades do coñecemento humano: **a razón** e o seu uso transcendente (non suxeito á experiencia) e, por tanto, non válido. Os nosos conceptos intelectuais conformados polo noso entendemento empúrranos, por unha tendencia natural e insidiosa na especie humana, a querer atopar respostas máis aló das que conseguen chegar os xuízos do entendemento. O SH non se sente satisfeito con as conclusións obtidas e pretende “pechar” as grandes preguntas da humanidade. Neste anelo afastase perigosamente da experiencia e fai un uso abusivo da razón (un uso **dogmático da razón**). As categorías do entendemento eran independentes da experiencia pero aplicábanse aos fenómenos que viñan do coñecemento transcendental dos obxectos (obxectos que coñecemos sensiblemente); en cambio as ideas da razón xa están moi lonxe do mundo empírico por iso Kant as rechaza como fonte do coñecemento.

Kant introduce aquí o terceiro tipo de elemento a priori, as **ideas da razón**, que se resumen nos tres campos da metafísica: a alma, o mundo e Deus. **As tres ideas da razón (alma, mundo e Deus)** son conceptos necesarios (non podemos non telas); non son arbitrarias (arbitrariedade=inventadas) senón que xorden da razón por necesidade da súa natureza e o seu dinamismo de razoamento. Están, por tanto, na natureza da razón humana, así como as categorías están na natureza do entendemento e o espazo/tempo na natureza da captación sensible. A razón precisa das ideas non para o uso da ciencia natural senón para ir máis aló da natureza. Pero **aínda que non podamos evitalas, e sexan útiles para algunhas cousas, non son válidas para establecer coñecemento. O entendemento é o límite do noso coñecemento, máis aló está a metafísica e a metafísica non é coñecemento.**

4.- CONCLUSIÓN DA CRÍTICA DA RAZÓN PURA E DA EPISTEMOLOXÍA DE KANT

Kant conclúe así a súa grandiosa indagación sobre o coñecemento humano: a metafísica é un intento fracasado e ilusorio de coñecer obxectos que transcenden completamente a nosa experiencia (o saber só pode iniciarse na experiencia e nunca afastarse dela); pero ao mesmo é algo inevitable introducido en nós pola natureza humana (natureza da razón ou do uso humano da razón) e non pode considerarse en absoluto como o resultado dunha arbitrariedade. Por tanto o que fai a crítica é : poñer os límites ao noso coñecemento.

Ao final da Crítica da razón pura, Kant xa está a ver as dimensións nas que a nosa mente poderá liberarse dos lazos da experiencia e dos límites da simple investigación natural (o único que el considera coñecemento); e iso é o que tratará nas dúas segunda crítica (a **Crítica da razón práctica**). Isto non poder ser

unha simple liberación cognitiva, senón unha liberación propiamente moral. A revolución copernicana, en suma, virá acompañada dunha revolución rousseauiana (*verémolo no próximo tema*).

5.- REPERCUSIÓNS E INFLUENCIAS DA FILOSOFÍA DE KANT

A filosofía kantiana ensina ao ser humano a pensar por se mesmo e a rexeitar os dogmas de todo tipo, que destrúen a razón e someten o libre pensamento.

1. No idealismo alemán: (Fichte, Schelling e Hegel). Ao potenciar o papel activo do suxeito no coñecemento, abre a porta á filosofía idealista na que absolutamente todos os aspectos da realidade coñecida son unha consecuencia da actividade do suxeito cognoscente, o que los levará a manter que a Razón (que Hegel identificará co Infinito ou Deus) carece de límites (todo o real é racional), e a negar a noción de noúmeno ou cousa en si.

2. En Marx: A visión kantiana da liberdade e, máis aínda, o imperativo categórico que describe ao home como un fin en si mesmo (que prohibe tratalo como mera cousa), inspirou as críticas do mozo Marx a falar de alienación e explotación económica como unha forma de cosificación do SH.

3. En Schopenhauer, principalmente a súa distinción entre mundo fenoménico e cousa en si, que este último autor identificará coa irracional “vontade de vivir”, e indirectamente tamén en Nietzsche.

4. En Wittgenstein e a **filosofía da linguaxe**, ao identificar os límites do noso coñecemento cos límites da linguaxe.

5. No **neopositivismo** (1ª metade s.XX), que seguirá negando a posibilidade de coñecemento na metafísica e limitando a validez do método científico ao empírico e verificable

6. A filosofía de Kant coñeceu aínda una certa renovación en Alemaña, a partir de 1860, no chamado neokantismo, con Cohen e Natorp, autores que influíron na primeira etapa de Ortega e Gasset; e tamén na chamada *pedagogía social* do século XX.